

KIRJA-ARVIO:

SHAMANISTISTA KURKKULAULUA JA MAAILMANMUSIIKKIA

Harvilabti, Lauri in collaboration with Zoja S. Kazagačeva 2003: The Holy Mountain. Studies on Upper Altay Oral Poetry. FF Communications No. 282. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica. 166 s.

Pekka Hakamies

Lauri Harvilahden tutkimus on tulos Suomen Akatemian vuosina 1996–1998 rahoittamasta hankkeesta *Etnokulttuurinen identiteetti Aasiassa*. Teoksen päämääränä on Harvilahden mukaan saavuttaa synteesi, joka kelpaisi perustaksi uudelle yleiskuvulle perinteen rakenteesta ja esittämisen tavoista sekä kielellisistä, tyyllis-poeettisista ja rakenteellisista keinoista tuottaessa myyttistä ja eepistä kulttuuri-perinnettä. Huomiota kiinnitetään myös Altain etnisten ryhmien luonteeseen, kulttuurivaikutteisiin ja jonkin verran niiden nykyiseen kulttuuri-identiteettiin. Teos on omalla tavallaan selkeä raportti tutkimuksesta, joka on toteutettu yhteistyöhankkeena Moskovan yliopiston maailmankirjallisuuden instituutin ja Altain tiedakatemian kanssa. Yhteistyöhön on kuulunut niin kenttätöitä Altailla kuin artikkeleitaakin.

Kirjalla on varsin selkeä rakenne. Ensimmäisessä luvussa esitellään tutkimuksen päämäärä ja tehtävänasettelu, toisessa kenttätöitä ja aineiston esittämiseen liittyviä teknisiä seikkoja. Alkuluvut toimivat lyhyenä ja tiiviinä johdatuksena itse asiaan eli Harvilahden ja hänen yhteistyökumppaniensa kenttätöihin perustuvaan tutkimukseen Altain eepisen runouden taitajien parissa. Kolmas ja neljäs luku käsittelevät tutkimuksen taustaa eli Keski-Aasian eepistä perinnettä ja sen tutkimushistoriaa. Kaikki taustaluvut ovat melko lyhyitä ja tiiviitä niin, että jo sivulla 31 päästään itse asiaan eli Altain eepisen runouden taitajiin ja hankkeen omaan tutkimukseen. Viidennessä luvussa Harvilahti esittelee varsin yksityiskohtaisesti kenttätöitään yhdessä paikallisten ja moskovalaisten tutkijoiden kanssa: esimerkkeinä toimivat muun muassa englanniksi käännetyt haastattelukatkelmat. Tutkimusryhmä on voinut haastatella perinteentaitajina ennen kaikkea Aleksei ja Elbek Kalkinia, isää ja poikaa. Haastattelut ovat koskeneet muun muassa sitä, mistä epiikka on peräisin ja kuinka sitä opitaan. Kompositiotekniikka tulee esiin ja vahvistaa jo Wilhelm Radloffin yli sata vuotta sitten esittämät tiedot altalaisen eepisen ru-

nouden tuottamisen tavasta. Kuudes luku on varsinaisesti tutkijaryhmän oman työn esittelyä: siinä tarkastellaan yksityiskohtaisesti eppisiä tekstejä ja niiden tuottamisen tapaa.

Seitsemännessä luvussa Harvilahti käsittelee Ylä-Altain suullisen runouden poetiikkaa, ja kahdeksannen aiheena on tämän suullisen runouden luonne *etnokulttuurisena substraattina*. Yhdeksäs luku on taas tiukkaa empiriaa: Harvilahti analysoi, osittain aiempaan tutkimukseensa perustaen, kurkkulaulun tai ylä-äänilaulun akustiikkaa. Viimeinen, kymmenes luku on jälleen varsin suppea, ikään kuin jälkisanat, jossa kerrotaan Altain ja Tuvan kurkkulaulun menestyksestä 1990-luvulla maailmanmusiikkina.

TUOTTAMISEN TAPA

Harvilahden tutkimuksen näkökulma ja teoria perustuvat hänen aiempiin teoksiinsa, joita on lähdeluettelossa huomattava määrä. On odotuksenmukaista, että tuottamisen tapa ja formulatekniikka ovat keskeisiä teoreettisessa perustassa. Sen lisäksi teos pohjautuu ennen kaikkea turkkilaista epiikkaa tutkineen Karl Reichlin sekä John Miles Foley'n kirjoituksiin suomalaisten Anna-Leena Siikalan ja Lauri Hongon ohella.

Eeppisen laulun esittämistä ja kompositiotekniikkaa yksityiskohtaisemmin kuvailllessaan Harvilahti esittää tekstejä, usein alkukielisen version käännöksiin, ja tarkastelee tuottamisen tapaa, formulatekniikan käyttöä ja narraation etenemistä lauluissa. Samalla tulevat esitellyiksi useat myyttiset mielikuvat ja symbolit ja niiden yhteydet muuhun aasialaiseen, ennen kaikkea siperialaiseen perinteeseen. Lyhyesti tulee esiin myös variaatio, josta laulajat ovat itsekkin tietoisia. Harvilahti vertaa altailaisen epiikan esittämistä myös pohjoisvenäläiseen bylinaperinteeseen ja sen erilaisiin esittäjäkategorioihin. Luvun lopussa hän ottaa esiin käsitteen, joka tulee paremmin esille myöhemmin: *poettiset etnokulttuuriset elementit*, jotka muodostavat laajoja verkostoja semanttisine linkeineen.

Osaksi *Studies on Upper Altay Oral Poetry* on varsin odotuksenmukaista tutkimushankkeen tulosten esittämistä, joka täydentää aikaisempien tutkijoiden luomaa kuvaa. Seitsemäs luku sisältää tiiviin ja asiantuntevan katsauksen eeppisen runouden poetiikkaan eli rakenne- ja tyylikeinoin. Näitä ovat metriikka, joka kytkeään esittämistyyliin sekä toistot, soinnutukset ja parallelismi. Teoksen rakenne on sikäli epäjohdonmukainen, että tämä luku samoin kuin kurkkulaulun akustinen analyysi (9. luku) sisältävät varsin paljon spesiaalitietoa, jolla on merkitystä erityisesti juuri tämän ilmiön tutkijoille. Olkoonkin, että akustisen analyysin lopussa Harvilahti lähtee sangen syville vesille vetämään yhtäläisyyksiä eri maanosien laulutyylien välille. Näiden lukujen välissä kuitenkin pohditaan Altain eeppisen runouden merkitystä kulttuurisena ilmiönä muun muassa identiteetin kannalta, mikä kiinnostanee laajempaakin tutkijoiden joukkoa.

ETNOKULTTUURINEN SUBSTRAATTI

Omaperäisintä ja samalla eniten uutta tietoa ja näkemystä on kahdeksannessa luvussa ”Altain suullisen runouden tarkastelu etnokulttuurisena substraattina”. Harvilahti lähtee liikkeelle etnopoetikasta mutta pyrkii poeettisten järjestelmien rekonstruktion sijaan kehittämään laajempaa teoriaa tekstualisaatiosta perinteisissä poeettisissa ympäristöissä. Zoja Kazagačevan mukaan shamanistiset perinteet, mytologia ja epiikka muodostavat tiiviin poeettisen järjestelmän, joka kuvastaa ja kantaa Altain etnisten ryhmien vanhoja uskontoja ja perinteistä kulttuuria.

Etnokulttuurisella substraatilla Harvilahti viittaa perinteessä pitkään säilyneisiin arkaaisiin piirteisiin. Poeettisen perinteen etniset piirteet muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka ilmenee eri perinnelajeissa ja aktuaalistuu erilaisissa tilanteissa. Harvilahti toteaa itse käsitteensä olevan lähellä Gacakin käsitettä *etnopoettinen konstantti*. Molemmat viittaavat runoperinteessä ilmeneviin formulamaisiin pysyviin elementteihin. Olisi ollut hyvä, jos Harvilahti olisi vaikka alaviitteessä lyhyesti selvittänyt etnopoettisen konstantin suhteen *formulaan ja etnopoetiikkaan*, koska käsitteet muistuttavat toisiaan sanallisesti ja sisällöllisesti.

Harvilahti ottaa jo taustaluvuista lähtien lyhyesti esiin toisinaan myös sen, miten Aasian eepillisellä perinteellä on yhteys poliittiseen ja kulttuuriseen identiteettiin. Hän mainitsee traagisena esimerkkinä tuhat vuotta sitten eläneen, koko ikänsä iranilaista eeposta sommitelleen runoilijan, jonka elämäntyö ei poliittisista syistä enää valmistuessaan kiinnostanut uutta turkkilaissukuista valtiasta.

Etnokulttuurinen strategia on Harvilahden määrittelyn mukaan ”traditionaali, kulttuurispesifi kommunikoinnin tapa”. Määrittely on sellaisenaan niin abstrakti, että koko perinteisen folkloren kenttä voisi sopia siihen. On vaikea keksiä suullista perinnettä, joka olisi jotakin muuta kuin perinteistä, kulttuurille ominaista viestintää. Käsite saa enemmän sisältöä, kun Harvilahti ryhtyy käyttämään sitä empiiristen havaintojensa esittelyssä. Käytännössä etnokulttuurinen strategia viittaa esittäjien tapoihin käyttää performanssissa hyväkseen perinteisiä metaforia, mielikuvia ja formuloita, jotka voivat esiintyä useissa perinnelajeissa ja siten läpäistä perinteen. Heti esityksen alusta lähtien laulajan ja yleisön kesken vallitsee yhteinen ymmärrys, Foleyn terminologian mukaan yhteinen odotusten horisontti. Laulaja siirtyy episodista toiseen avainformuloiden ja muiden tekstuaalisten markkereiden avulla. Harvilahti perustaa tutkimuksensa varsin paljon myös kognitiiviseen teoriaan, vaikkei se aivan suoraan tule esille muutoin kuin hänen esitellessään David Rubinin näkemyksiä folkloristiikan ja kognitiivisen tutkimuksen käsitteistön keskinäisestä vastaavuudesta.

TUVASTA MAAILMALLE

Osa perinteisestä suullisesta runoudesta liittyy shamanismiin, jossa näkyy Harvilahden mukaan hämmästyttävää samankaltaisuutta myyttisen kalevalaisen

epiikan kanssa. Tutkimusryhmän tapaamista perinteentaitajistakin vanhempi oli tuntenut shamanistisen tradition ja harjoittanut sitä. Shamanismi on ollut vielä nykyiselle vanhalle polvelle elävää perinnettä, jota neuvostovalta pyrki juurimaan kansasta pois. Alueelle syntyi 1900-luvun alussa venäläisen ortodoksisuuden vastapainoksi uusi uskonnollinen suuntaus, *burhanismi*, joka pyrki yhdistämään buddhalaisuuden ja niin sanotun valkean shamanismin. Nykyään tämä uskonnollinen suuntaus on jälleen voimistumassa, ja se on osa etnistä identiteettiä. Burhanismin kautta tutkimuksessa syntyy yhteys etnokulttuuristen strategioiden ja identiteetin välille. Lopuksi lukijalle vielä kerrotaan lyhyesti, kuinka Tuvan kurkkulaulu on tullut osaksi maailmanmusiikkia ja saanut maailmanmainetta muun muassa Nobel-fysiikko Richard Feynmanin suosimana. Harvilahti tyytyy vain lyhyesti mainitsemaan mahdollisista muutospaineista, joita tämänkaltaisen menestys aiheuttaa etniseen perinteeseen.

Teoksen lopussa on asianmukaiset henkilö- ja asiasanahakemistot. Valokuvaliite auttaa lukijan mielikuvitusta hahmottamaan, millaisesta seudusta ja ihmisistä kirjassa on kyse. Harvilahden tiiviin esitystavan vuoksi lukijalle voi toisinaan syntyä sellainen vaikutelma, että teoreettiset käsitteet ovat hyvin abstrakteja eivätkä sinänsä määrittele asioita kovin pitkälle. Kun tutkija ryhtyy analysoimaan empiiristä aineistoa, käsitteetkin saavat enemmän sisältöä. *Etnisyyttä* ja *etnistä kulttuuria* sekä niiden johdannaisia olisi voinut pohtia vähän enemmän kuin mitä kirjassa nyt on tehty. Teoksessa käytetty terminologia luo kuvaa perinteestä varsin yhtenäisenä ja johdonmukaisena järjestelmänä, ja esimerkiksi *strategia* kuulostaa miltei tietoiselta toimintatavalta. Jää lukijan pohdittavaksi, kuinka paljon järjestelmällisyys on tutkijoiden aikaansaannosta.

On hienoa ja arvostettavaa, että suomalais-venäläinen yhteistyö on 1990-luvun epäsymmetrisistä voimavaroista huolimatta tässä hankkeessa ollut tasa-arvoista tutkimusyhteistyötä. On nimittäin sattunut sellaistaikin, että suomalaiset tutkijat ovat käyttäneet venäläisiä yhteistyökumppaneita vain avustajina aineiston keräämisessä, minkä jälkeen työstäminen ja tutkimuksen tulokset ovat koituneet yksinomaan suomalaisten hyödyksi. On niin ikään arvokasta, että Harvilahti tuo arvostettavan ja pitkäaikaisen venäläisen tutkimustradition tuloksia niiden länsimaisten lukijoiden saataville, jotka eivät pysty perehtymään venäjänkieliseen tutkimuskirjallisuuteen.

Dosentti Pekka Hakamies on Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen erikoistutkija, joka harjoittaa tutkimusyhteistyötä Venäjällä.